

28. Valentine T. *The Cognitive Psychology of Proper Names. On the Importance of Being Ernest* / Tim Valentine, Tim Brennen, Serge Bregart. – London and NY : Routledge, 1996. – xiii +212 p.

С. В. Левочкина Семантика имен собственных.

В статье дан обзор разных точек зрения на семантику онимов, или имен собственных. Характеризуя значение имени собственного как информацию об индивидуальном объекте (референте), автор предлагает разграничивать уникальную и контекстуальную специфичность такого объекта. Значения имен уникально-специфических объектов (Украина, Киев, Тарас Шевченко, Тарас Бульба) являются неизменными и принадлежат к плану языка. Значения имен контекстуально-специфических объектов (Татьяна, Иван) являются переменными и принадлежат к плану речи. В первом случае имя собственное выполняет репрезентативную функцию, во втором – дейктическую. Превращение референта из контекстуально зависимого в контекстуально независимый и наоборот приводит к семантическим изменениям, аналогичным онимизации и апеллятивации.

Ключевые слова: имя собственное, референтное значение, уникально-специфические и контекстуально-специфические референты, онимизация, апеллятивация.

S. V. Levochkina Semantics of Proper Names

This paper analyses different views as to the meaning of onyms, or proper names. The author, who defines the meaning of a proper name as information about an individual object (referent), suggests differentiating between unique and contextual specificity of such an object. The meanings of names given to unique objects (Ukraine, Kyiv, Taras Shevchenko, Taras Bulba) are invariable, and they belong to the plane of language. The meanings of names given to contextually specific objects (Tetyana, Ivan) are variable, and they belong to the plane of speech. In the first case, a proper name performs the representational function; in the second case, it performs the deictic function. Conversion of the contextually dependent referent into a contextually independent one and vice versa triggers semantic changes similar to those that accompany interplay of common nouns and proper names.

Key words: proper name, referential meaning, unique and contextually specific referents, interplay of common nouns and proper names.

Надійшла до редакції
Прийнято до друку

УДК 81'37

О. С. Колесник

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР МІФОЛОГІЧНИХ ПРОСТОРІВ

У статті окреслюються контури міфологічного простору, визначаються особливості будови концептів-міфологем і міфологічних сценаріїв, а також етнокультурні особливості мовних засобів їх утілення.

Ключові слова: міфологічний простір, концепт-міфологема, сценарій, фрейм

Орієнтація сучасних мовознавчих студій, що вписуються у когнітивно-дискурсивну парадигму [1; 7; 12], на виділення ментальних структур, що становлять підґрунтя одиниць мови та мовлення, визначає актуальність зіставного дослідження засобів вербалізації

елементів міфологічних просторів у концептуальних картинах світу (ККС) англійців і українців. Об'єктом вивчення є номінативні одиниці на позначення концептів-міфологем у англійських і українських текстах різних жанрів і періодів; предметом вивчення є лінгвокогнітивні і лінгвокультурологічні особливості цих одиниць. Метою статті є окреслення структури міфологічного простору, розгляд специфіки його складових задля подальшого зіставлення засобів їх номінації.

Здійснення зіставного аналізу мовних засобів утілення міфу, насамперед, з точки зору лінгвокультурології та лінгвосеміотики вимагає уточнення окремих понять. Так, ведучи мову про міфологічну концептуальну картину світу, зазначимо, що генеза подібного образу світу в контексті національної культури детермінована особливостями існування міфу як інформаційної системи. Діахронічна та культурно-контекстуальна варіативність міфологічних структур та їх здатність вмотивовувати творення й функціонування номінативних одиниць зі специфічною образністю, що спричиняє ефект реальності змодельованого у тексті світу, зумовлені генетичною спорідненістю МІФУ, МОВИ і КУЛЬТУРИ, що у своїй взаємодії породжують МІФОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР (МП). МП ми розглядаємо як динамічну ієрархічно структуровану інформаційну систему, що складається з концептів-міфологем і сценаріїв, які відображають основні засади буття, організації світу, базові моделі взаємодії його компонентів, місце і роль людини в ньому. Семіотичні потенції міфу реалізуються унаслідок протікання процесів інверсії, проекції, персоніфікації [6, 19]. З огляду на вербальність, міф співвідноситься з системою мови, котра у знаковому вигляді кодує наслідки пізнавальної та інтерпретативної діяльності індивідів і віддзеркалює концептуалізований досвід лінгвоспільноти. Ми поділяємо точку зору, згідно якої мова є модальністю людського буття, одним з можливих форматів інтерпретації та перетворення світу [10, 3]. Як відкрита моделююча система, семіотична сутність якої дозволяє створювати варіанти образу світу / світів, мова розуміється нами як форма діяльності, а також одночасно її знаряддя і продукт. Діяльнісний аспект безпосередньо пов'язує міф і мову з культурою, котра, за висловом Ю.С. Степанова, є „сукупністю концептів і відносин між ними, що виражаються в ... „еволюційних семіотичних рядах”, а також в „парадигмах”, „стилях”, „ізогlossen”, „рангах”, „константах” [12, 40–41]. Іншими словами, культура постає концептуалізованим досвідом етносу, тобто, наслідком когнітивних зусиль представників лінгвоспільнот і різноманітних видів діяльності (в тому числі - перетворювальної). Отже, ми розглядаємо культуру етносу як інвентар „трансформаційних моделей”, за якими змінюється конфігурація реальності – емпірично даної, або ж відбувається моделювання реальності альтернативних світів.

З огляду на спорідненість міфу, мови і культури, ми співвідносимо МП з ядром семіосфери лінгвоспільноти [8, 251], і стверджуємо, що зміст МП виявляється набором аксіом, що пояснюють основи буття, на основі яких у різні історичні епохи вибудовуються моделі раціоналізації дійсності. Таким чином, МП присутній в картинах світу лінгвоспільнот різних історичних періодів і циклічно рухається від ядра до периферії залежно від специфіки його кореляції з іншими компонентами ККС (релігійним, науковим, політичним тощо). Загалом, МП розглядається нами як своєрідний "конфігуратор" картини світу соціуму, а його компоненти діахронічно переосмислюються і перетворюються на основи вторинних міфів, що відображають специфіку інтерпретації світу представниками того чи іншого історичного соціуму. Номінації концептів-міфологем як знаки відзначаються специфікою семантики, синтаксичних взаємодій та лінгвопрагматики. Як зазначає В.Н. Нікітін, "семіотичне значення – це концепт, зв'язаний знаком", який існує "в іпостасі певних мовленнєво-мисленнєвих модусів" [9, 54], що структурують обов'язкові і факультативні ознаки в інтенціональному та імплікаціональному сегментах концепту. Варто

відзначити той факт, що на архаїчному етапі поступу соціуму домінуючим виявляється когнітивний план свідомості, який "прописує" концепт у координатах системи сукупного об'єктивованого знання [9, 54], а відтак, не передбачає інтерпретації змісту МП. В інші історичні епохи домінує прагматичний план свідомості, що співвідносить концепт-міфологему в координатах системи оцінок (насамперед, крізь призму оцінки "корисний :: некорисний"), і призводить до розвитку валоративного компоненту у змісті концептів міфологем. Унаслідок цього ці концепти перетворюються на вторинні концептуальні утворення і отримують етно-національне забарвлення.

МП як система розглядається нами у парадигмальному плані (як ієрархічна структура) і в синтагматичному плані (реалізовані у вигляді сценаріїв синергетичні зв'язки між елементами системи). Сценарна організація МП детермінована тезаурусною природою його конститuentів: у змісті концепту-міфологеми знаходиться інформація про фрагмент універсуму, а також інформація про типові взаємодії цього інформаційного блоку з іншими концептуальними структурами. Відповідно, у внутрішній формі номінативних одиниць на їх позначення міститься еліптизований текст (предикативно оформлені структури "глибинного рівня"), котрий імплікує варіанти розгортання типових ситуацій за участю позначених референтів. Елементи змісту концепту, що становлять еліптизований текст, є системою пропозицій, кожна з яких відображає певну ознаку фрагменту світу. Внутрішньо-системні відносини між пропозиціями ідентифікуємо як: 1) предикацію, а саме, приписування логічному суб'єкту комплексу імперативних (онтологічних і базових функціональних) ознак, що вказує на його прототипові ознаки та є ядерним інформаційним блоком, інхоативним для ознак вторинного плану; 2) кон'юнкцію (співвідноситься з "сильним імплікаціоналом", у термінах Н.В. Нікітіна), що вказує на додаткові ознаки референта, що безпосередньо співвідносяться з ядром концепту і проявляються у більшості сценаріїв; 3) диз'юнкцію ("нейтральний імплікаціонал"), котра передбачає контекстуально зумовлене проявлення тих або інших ознак; 4) заперечення ("слабкий імплікаціонал"), відносини, що відображають ознаки концепту, включеного у сценарії конфліктного характеру, унаслідок чого контрарні ознаки ситуативно "проектуються" на учасників взаємодії; 5) іплікацію, що здійснює асоціативну відсилку до комплексу ознак, які відображають стереотипні уявлення про відповідний фрагмент світу. Вказані логічні відносини між компонентами змісту концепту-міфологеми дозволяють нам підходити до розгляду його внутрішньої будови як фреймової структури та враховувати імпліковані ознаки при реконструкції міфологічних сценаріїв за участю концептів міфологем. З огляду на лінгво-креативний характер номінації в контексті міфологічної концептуальної картини світу і сакрально-магічний статус мовної системи загалом, імплікаціонал відповідних номінативних одиниць перетворюється на імперативний моделюючий чинник і впливає на особливості розгортання сценаріїв.

Загалом, ми характеризуємо концепти-міфологеми у двох вимірах: структурному та функціонально-семантичному. Типологічні ознаки концептів-міфологем, виокремлені за функціонально-семантичним критерієм, дозволяють ідентифікувати їх наступним чином. Так, концепт МІФІЧНА ІСТОТА (МІ) у сучасних картинах світу британців і українців виявляється параметричним, емотивно-телеономним, співвіднесеним з концептами сакральної сфери. Водночас, специфічною є наявність „соціально-універсального” компоненту в змісті концепту МІ в британській МККС, акцентуація біосоціальних та біовітальних компонентів його змісту, а в українських - експлікація, насамперед, локативних характеристик МІ, або її прототипових функцій, що створюють відповідний фон і національно-культурну реконструкцію хронотопу в тексті. За ступенем абстрактності / узагальнення концепти-міфологеми перебувають у гіперо-гіпонімічних відносинах, що

відображають взаємодію під-систем – систем – і над-систем. Використовуючи класифікацію О.М. Кагановської [5, 46], ми ведемо мову про наявність у МП концептів мега-, мезо-, макро-, ката- і мікро-рівнів. Видається також доцільним деталізувати структурні елементи мезо- і ката- рівнів у сенсі орієнтації відповідних інформаційних структур на індивіда / групу / соціум. Наприклад, найбільш узагальненими / абстрактними мега-концептами є антагоністи ЖИВА ІСТОТА / НЕЖИВА СУТНІСТЬ. Концептами мезо-рівня по відношенню до ЖИВОЇ ІСТОТИ є АНТРОПОМОРФНА ІСТОТА / ІСТОТА НЕЛЮДСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ (МІ). Концепт МІ підпорядковує структури макро-рівня, що відзначаються етно-специфічністю: ЕЛЬФ, ГНОМ, ДРАКОН, ТРОЛЬ, ОРК, ІСТОТА БОЖЕСТВЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ та ін. Ката-концепти є більш деталізованими і містять інформацію про окремі раси, народи, групи, як то, ОРК МОРДОРУ / ОРК-УРУКХАЙ (*uruk-hai*), ВИЩИЙ ЕЛЬФ (*Eldar*) / ЕЛЬФ ЛІСОВИЙ (*Galadrim*) / СІРИЙ ЕЛЬФ (*Sindar*); ПЕЧЕРНИЙ ТРОЛЬ (*Cave-troll*) / СНІЖНИЙ ТРОЛЬ (*Snow-troll*) / КАМ'ЯНИЙ ТРОЛЬ (*Stone-troll*) / ПАГОРБОВИЙ ТРОЛЬ (*Hill-troll*) (16). Нарешті, мікро-концепти представляють ДИСКРЕТНОГО ПРЕДСТАВНИКА ГРУПИ: *Daeron the Minstrel, chief loremaster of the kingdom of Thingol, devised his Runes* (16, 95).

Фокусний концепт-міфологема кожного рівня здатен функціонувати як смисловий центр сценарію відповідного рівня, а також виконувати певну семантичну роль у сценаріях вищого рівня, виступати у вигляді над-системи, що окреслює смисл і прагматичні особливості функціонування сценаріїв нижчого рівня. Дотримуючись логіки класифікації концептів, ми виділяємо сценарії, що диференціюються як за обсягом і абстрактністю концептів, що становлять їх фокусні слоти, так і за орієнтацією наслідків їх протікання, від індивіда до групи і всього соціуму, всього світу. Наприклад, у сценаріях мікро-рівня відбувається взаємодія індивіда і незначного за обсягом фрагменту МП, використання магічного предмету, застосування закляття, як то, відкриття шляху (відкривання дверей), зняття раніше накладеного закляття, приготування компонентів зілля, підготовка до ритуалу, відновлення структури об'єкту та ін.: вимовив замикальне закляття. Ката-сценарії передбачають: а) здійснення операцій, що змінюють параметри агенса (як то, оволодіння новою інформацією, що розширює можливості індивіда); б) використання агентом власних умінь задля свідомої трансформації певного фрагменту світу / впливу на групу індивідів з подібними властивостями / У макро-сценаріях типу "протистояння" (сутичка, фрагмент битви) відображено зіткнення відносно сформованих систем, що прагнуть розширення і переходу в нову якість, відбувається реалізація досвіду, набутого у сценаріях меншого масштабу, передбачаються інформаційні взаємодії між кількома концептуальними областями. Мезо-сценарії орієнтовані на: а) трансформації особистості згідно аксіологічних установок групи / соціуму; б) трансформації групи / соціуму відповідно до прогнозованого варіанту видозміненого світу. Нарешті, сценарії мега-рівня становлять своєрідний квест, наслідком успішної реалізації якого є зміна конфігурації світу, розв'язання конфліктів і забезпечення збалансованості його підсистем, початок нового циклу поступу.

Наприклад, модель сценарію ВИКОРИСТАННЯ МАГІЇ можна представити наступним чином [4, 179-181]: { [ДЕХТО (такий – маг, чарівник) [керується ЧИМОСЬ (таким – бажанням створити, перетворити, переміститись) [використовує ДЕЩО (таке – магію, закляття, магічний предмет) [впливає на ДЕКОГО / ДЕЩО (таке – людину, предмет, простір, стихію) [ТУТ / ЗАРАЗ]. З урахуванням ієрархічності компонентів МП і специфіки змісту відповідних концептів-міфологем, акціональний фрейм становить розширену модель (Рис. 1).

Термінали фреймової моделі сценарію ВИКОРИСТАННЯ МАГІЇ структуровані у вигляді субфреймів різного типу, що, у свою чергу, представляють ката-сценарії. Елементи ката-сценаріїв розглядаються нами як мікро-сценарії і в запропонованій моделі постають у

вигляді слотів субфреймів. У сучасних англомовних і українських текстах реалізовано різні набори ката-сценаріїв, іншими словами, в українському і англійському МП ізоморфна референтна ситуація включає дещо відмінні (аломорфні) компоненти. Проведений аналіз дозволяє також помітити етнонаціональні відмінності в реалізації моделі на рівні мікро-сценаріїв. Наприклад, концепт-міфологема МАГІЧНИЙ ОБ'ЄКТ (МО), що є фокусом відповідного мікро-сценарію і становить зміст інструментального слоту у фреймовій моделі ВИКОРИСТАННЯ МАГІЇ, входить до різних мікро-сценаріїв в англійському і українському МП. Так, в обох МП МО наділений силою, є персоніфікованою сутністю і виконує специфічні функції: *the Ring itself...decided things* [14, 81], *it's really the wand that chooses the wizard, of course* [13, 84], *Магічне дзеркало бежкетувало й мудрувало* [3, 127].

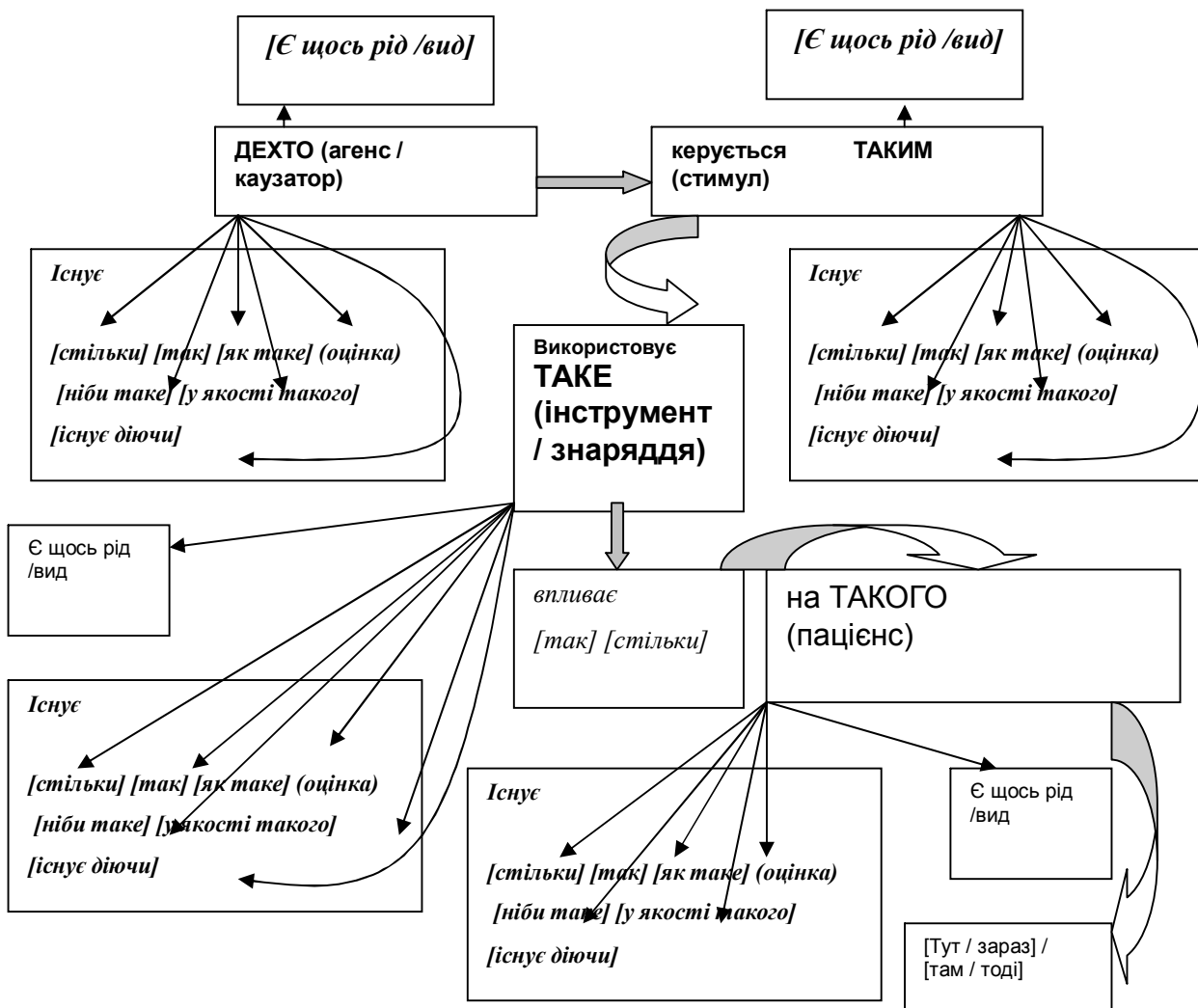

Рис. 1. Фреймова модель макро-сценарію ВИКОРИСТАННЯ МАГІЇ

Водночас, в українському МП МО має символічні ознаки, а сфера його дії обмежується віщуванням і переміщенням в просторі / часі: *Я пройду туди, де Марран. Мій медальйон проведе мене* [2, 263]. У змісті англійського концепту закодований ширший набір функціональних ознак: участь у творенні заклять, здатність до трансформацій, аксіологічне навантаження та ін.: *Palantir of Orthanc from the treasury of Elendil* [15, 236], *seeing stones of Numenor* [15, 356], *virtue has been set on them of finding and returning* [15, 358]. Отже, в структурі обох МП відмінними є субфрейми [існує (стільки) (так) (як таке) (ніби таке) (у якості такого) (існує діючи)], що представляють різні ката- і мікро-сценарії.

Аналіз мовного матеріалу засвідчує також, що в англomовних текстах ката- і мікро-сценарії отримують вербальне втілення як у контексті сегменту тексту, в якому реалізується вказаний макро-сценарій, так і дистантно, при чому відношення між компонентами задіяних концептів виявляються, здебільшого, кон'юнктивними. У свою чергу, в українських текстах подібні елементи змісту концепту вербально не експліковані, однак, з огляду на характер розгортання макро-сценарію і особливості реалізації ролей його учасників, ми ведемо мову про імплікативні зв'язки між ними.

Таким чином, цілісність МП як системи зумовлена специфічною природою його конститuentів. Зміст концептів-міфологем становить організована у фреймовому вигляді сукупність пропозицій, що корелюють з еліптизованим етно-культурним текстом у внутрішній формі номінативних одиниць на їх позначення. Концепти-міфологеми різних рівнів відзначаються подібністю внутрішнього устрою, що зумовлює аналогічність варіантів їх взаємодії та включення у сценарії. Динаміка МП забезпечується сценаріями різних рівнів відповідно до рівня фокусного концепту, при чому конфігурація сценаріїв, подібно до структури концептів, є аналогічною і має квестовий характер. Лінгвокультурна специфіка МП, реалізованих у різних етнонаціональних мовних картинах світу, зумовлена особливостями оцінного компоненту у змісті ре-інтерпретованих концептів-міфологем, відмінностями в аранжуванні елементів їх змісту, особливостями реалізації міфологічних сценаріїв. Перспективним у цьому сенсі є використання методик фреймового моделювання для зіставлення лінгвокогнітивних особливостей мовних засобів утілення МП британців і українців.

Література

1. Болдырев Н. Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики / Н. Н. Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 18–36.
2. Дяченки Марина та Сергій. Брамник / Марина Дяченко, Сергій Дяченко. – К. : Джерела М, 2005. – 288 с.
3. Дяченки Марина та Сергій. Ритуал / Марина Дяченко, Сергій Дяченко. – К. : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2006. – 280 с.
4. Жаботинська С. А. Посесивна конструкція і концептуальні трансформи / С. А. Жаботинська // Мова. Людина. Світ. : до 79-річчя професора М. Кочергана ; збірник наук. статей. – К. : КНЛУ. – 2006. – С.178–192.
5. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) / Кагановська О. М. – К. : КНЛУ. – 2002. – 292 с.
6. Лебедев И. А. Семантика и семиотика в культуре тоталитарных обществ : миф, символ, ритуал : дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01. – СПб. – 2007. – 163 с.
7. Левицький А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми / А. Е. Левицький // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 23. – Ч. 2. – К. : ВПЦ „Київський ун-т”. – 2007. – С. 119–127.
8. Лотман Ю. М. Семиосфера / Лотман Ю. М. – СПб : «Искусство-СПб». – 2001. – 704 с.
9. Никитин М. В. Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 53–64.
10. Пихновский П. В. Лингвофилософские основания риторики и герменевтики: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / П. В. Пихновский. – 2006. – 17 с.
11. Приходько А. Н. Лингвокогнитивная таксономия концептов : типы и классы / Приходько А. Н. // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики ; зб. статей, присвячених ювілею В. Д. Каліуценка. – Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2007. – С. 270–283.

12. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры : изд 2е, испр. и доп. – М. : Академический проект, 2001. – 990 с.
13. Rowling J. Harry Potter and the Sorcerer's Stone.- NY, Scholastic, 1999. – 312 p.
14. Tolkien J.R.R. The Fellowship of the Ring. – NY, Ballantine Books, 2000. – 479 p.
15. Tolkien J.R.R. The Two Towers. – N.Y. : Ballantine Books, 2000. – 415 p.
16. Tolkien J.R.R. Silmarillion. – Boston; NY : Houghton Mifflin Company, 1999. – 365 p.

О. С. Колесник Лингвокультурное измерение мифологического пространства.

В статье рассмотрены контуры мифологического пространства, определены особенности строения концептов-мифологем и мифологических сценариев, а также этно-культурные особенности языковых средств их воплощения.

Ключевые слова: мифологическое пространство, концепт-мифологема, сценарий, фрейм

Kolesnin O.S. Lingvocultural dimation of mythological space.

The article outlines the structure of mythic space, mythic concepts and scenarios, defines ethnic-cultural peculiarities of language means verbalizing them.

Key words: mythic space, mythic concept, scenario, frame.

Надійшла до редакції 10.05.09

Прийнято до друку 04.11.09

ЛІНГВОДИДАКТИКА

УДК 811.161.2:81-119

Т.В.Симоненко

РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Статтю присвячено дослідженню основних засад проектування інноваційних технологій навчання мовознавчих дисциплін у ВНЗ.

Ключові слова: інновація, інновації в системі філологічної освіти, педагогічна технологія, технологія навчання.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті акцентовано увагу на необхідності подальшого розвитку освіти на підставі використання нових прогресивних концепцій, запровадженні сучасних технологій і науково-методичних досягнень у навчальний процес як середньої, так і вищої школи.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, орієнтують на трансформацію системи освіти, що зумовлює запровадження інновацій, зокрема, в системі вищої філологічної освіти. Нині проблема формування мовленнєвих умінь та навичок особистості майбутнього вчителя-словесника є однією з актуальних та своєчасних у царині вітчизняної лінгводидактики й лінгвометодики. Основним завданням вищих навчальних закладів педагогічного